

W dniu 24 maja 2022 r. zmarł Profesor Stanisław Salmonowicz, wybitny historyk prawa i ustroju. Tuż przed Jego śmiercią Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego przyznał Profesorowi tytuł doktora *honoris causa*. Niestety śmierć uniemożliwiła Profesorowi odebranie insygniów, ich przekazanie na ręce rodziny nastąpiło podczas ceremonii pogrzebowej w Toruniu. Poniżej zamieszczamy „Laudację dla Pana Prof. dr. hab. Stanisława Salmonowicza w związku z nadaniem tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Jagiellońskiego” autorstwa prof. dr. hab. Doroty Malec, prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Redakcja

DOROTA MALEC
 <https://orcid.org/0000-003-3354-3813>
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Kraków, 24 kwietnia 2022 r.

Laudacja dla Pana Prof. dr. hab. Stanisława Salmonowicza w związku z nadaniem tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego

Szanowny Panie Rektorze,

Szanowny Panie Profesorze, Doktorze honorowy,

Szanowni Państwo,

Wygłoszenie laudacji dla Pana Profesora Stanisława Salmonowicza jest dla mnie niezwykłym zaszczytem i przywilejem. Mówię to z pełnym przekonaniem, nie do końca dowierzając, że jest to możliwe: Pan Profesor Stanisław Salmonowicz jest nie tylko wybitnym uczonym, ale także ikoną dla środowiska historyków prawa, człowiekiem, którego postawa życiowa zawsze mogła stanowić wzór do naśladowania.

Pan Profesor Stanisław Salmonowicz urodził się 9 listopada 1931 r. w Brześciu nad Bugiem w zakorzenionej na Wileńszczyźnie i Kowieńszczyźnie rodzinie inteligenckiej o silnych tradycjach niepodległościowych, które wywarły duży wpływ na uformowanie się Jego poglądów i postawy życiowej. Po przedwczesnej śmierci ojca, w czasie II wojny światowej rodzina przeniosła się z Kresów, osiadając kolejno w Wilnie i Warszawie, a ostatecznie w Krakowie, w którym ukończył w 1950 r. II Liceum Ogólnokształcące im. Jana Sobieskiego i podjął dwustopniowe wówczas studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, od ich początku wykazując zainteresowanie historią prawa, pogłębiane podczas seminarium u profesora Michała Patkaniowskiego. Uzdolniony absolwent prawa nie mógł jednak liczyć na etat asystentki, toteż po ukończeniu aplikacji sądowej orzekał jako asesor w sądach w Krakowie, Myślenicach, Tarnowie i Dąbrowie Tarnowskiej.

W 1956 r. Profesor Stanisław Salmonowicz, dzięki poparciu prof. Michała Patkaniowskiego, podjął studia aspiranckie (doktoranckie) na Uniwersytecie Warszawskim pod opieką profesora Karola Koranyiego, zwieńczone obroną (1959) dysertacji poświęconej XVIII-wiecznemu toruńskiemu prawnikowi Krystianowi Bogumiłowi Steinerowi. W 2011 r. na Uniwersytecie Warszawskim odbyła się uroczystość odnowienia po 50 latach doktoratu Pana Profesora Salmonowicza w uznaniu Jego zasług dla realizacji misji i celów uniwersyteckich. Miałam zaszczyt w niej uczestniczyć, także w roli recenzentki w postępowaniu uwieńczonym uchwałą Senatu Uniwersytetu Warszawskiego.

Analizując na potrzeby doktoratu dorobek toruńskiego prawnika, Profesor Salmonowicz z pewnością nie przypuszczał, iż w ciągu niespełna dekady i On sam zwiąże się na długie lata kariery akademickiej z Toruniem. Zanim to jednak nastąpiło, po doktoracie został zatrudniony na macierzystym Uniwersytecie Jagiellońskim, w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa, kierowanej przez prof. Michała Patkaniowskiego. Okres studiów i pierwszych lat pracy naukowej związał Profesora Salmonowicza z bardzo twórczym pokoleniem jego rówieśników, uczniów prof. Adama Vetulaniego: Stanisławem Grodziskim, Stanisławem Płazą, a także Stanisławem Waltosiem. Te związki obfitowały w liczne powstałe z inspiracji dyskusjami przyjaciół opracowania, a krakowskie środowisko naukowe historyków prawa do dziś uważa Pana Profesora Salmonowicza za uczonego współtworzącego i kształtującego oblicze macierzystego ośrodka w drugiej połowie XX w.

Rzetelne badania przyniosły w 1966 r. rozprawę habilitacyjną, *Prawo karne oświeconego absolutyzmu*, stanowiącą do dziś kanon wiedzy, co podkreślił w swej recenzji Pan Profesor Andrzej Zakrzewski. W tym samym roku Pan Profesor Salmonowicz przeniósł się do Torunia, gdzie powierzono Mu Katedrę Historii Państwa i Prawa Polskiego. Dzięki szybko zyskanemu uznaniu i zaufaniu toruńskiego środowiska w 1969 r. objął funkcję prodziekana tamtejszego Wydziału Prawa i Administracji. Po aresztowaniu przez władze komunistyczne w sprawie związanej ze współpracą z Radiem Wolna Europa 30 września 1970 r. został pozbawiony kierownictwa Katedry, funkcji na Wydziale, a następnie w lutym 1971 r. został zwolniony z pracy na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Powrócił na uniwersytet dopiero po dekadzie, gdy dzięki podejmowanym od 1981 r. staraniom władz Wydziału Prawa i Administracji oraz uczelni możliwa stała się rehabilitacja, a następnie ponowne zatrudnienie i objęcie kierownictwa unikalnej w skali kraju jednostki

naukowej – Zakładu Dawnego Prawa Niemieckiego, a następnie Katedry Historii Prawa Niemieckiego w Polsce.

W okresie gdy był usunięty z uniwersytetu, po zwolnieniu w styczniu 1971 r. z aresztu na warszawskim Mokotowie (i rocznym bezrobociu) udało Mu się uzyskać w 1972 r., dzięki poparciu między innymi profesorów Janusza Groszkowskiego, Karola Górskiego, Gerarda Labudy, zatrudnienie w toruńskim Zakładzie Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk (Zakładem kierował następnie przez wiele lat). Aresztowanie spowodowało także blokowanie przez kolejne lata możliwości awansu naukowego: nominacja na profesora nadzwyczajnego nastąpiła w 1983 r., a na profesora zwyczajnego dopiero w 1989 r., gdy był już od dawna niekwestionowanym autorytetem naukowym, uczonym znanym i cenionym także poza granicami kraju.

W ciągu wielu lat pracy naukowej Pan Profesor Stanisław Salmonowicz aktywnie współpracował z wieloma instytucjami oraz towarzystwami naukowymi – Société d’Histoire du Droit w Paryżu, Société Jean Bodin pour l’Histoire Comparative du Droit w Brukseli, a także z licznymi innymi między innymi w Lipsku, Berlinie. Od 2003 r. jest członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Umiejętności. Aktywnie uczestniczył w pracach redakcyjnych czasopism, między innymi Komitetu Redakcyjnego *Czasopisma Prawno-Historycznego*. Wielokrotnie wykladał na europejskich uniwersytetach, uczestniczył jako referent w niezliczonych konferencjach rangi międzynarodowej w kraju i za granicą. Należał zawsze do elitarnego grona nieustających w wysiłkach, aktywnych propagatorów dorobku nauki polskiej poza granicami, chociażby poprzez współpracę jako autor i niestrudzony recenzent jednego z najważniejszych dla środowiska europejskich historyków prawa czasopisma naukowego *Revue Historique de Droit Français et Étranger*.

Twórczość Pana Profesora wymyka się spod tradycyjnych metod oceny, imponując swym rozmachem, znaczeniem, głębią i trafnością ustaleń naukowych. Dorobek naukowy obejmuje blisko 1400 pozycji, w tym kilkadziesiąt książek, obszerne rozprawy i artykuły, a także kilkadziesiąt recenzji. Zainteresowania zaś naukowe Pana Profesora są bardzo szerokie i obejmują co najmniej kilka wielodyscyplinarnych nurtów badawczych z różnych epok.

W dorobku Profesora znajdują się cenne opracowania z zakresu dziejów prawa, zwłaszcza prawa karnego oraz nauki prawa XVI–XVIII w., począwszy od dysertacji poświęconej toruńskiemu prawnikowi K.B. Steinerowi, poprzez prace poświęcone europejskim kodyfikacjom epoki wczesnonowożytnej, procesom o czary, europejskiemu prawu karnemu, dziejom Pomorza, historii nauczania.

Pan Profesor Salmonowicz jest wybitnym znawcą prawa epoki oświecenia. Jego monografia poświęcona prawu karnemu oświeconego absolutyzmu wciąż, mimo upływu lat, stanowi aktualne, wręcz wzorcowe opracowanie tematu. W badaniach nad dziejami państwa i prawa doby oświecenia zwracają uwagę zwłaszcza prace poświęcone Francji i Prusom. Zagadnienia XVIII-wiecznego prawa stały się już tematem pracy magisterskiej na prawniczych studiach II stopnia, napisanej pod kierunkiem prof. Michała Patkaniowskiego, poświęconej francuskiemu sądownictwu rewolucyjnemu w latach 1792–1794. Analizował również inne zagadnienia z dziejów Francji w dobie Rewolucji, poświęcając im liczne artykuły i cenione książki (*Francja pod jakobińską gwiazdą* 1966, *Sylwetki spod gilotyny* 1989).

Wnikliwe studia nad epoką oświecenia, a także nad dziejami Pomorza i historią stosunków polsko-pruskich przyniosły biografie władcy Prus, Fryderyka II (wyd. pierwsze 1981), która stała się wielkim sukcesem naukowym i doczekała się ponownych wydań, wciąż budząc podziw czytelników ogromem wiedzy i erudycji Autora oraz Jego warsztatem naukowym. Dalsze badania nad historią Prus zaowocowały kolejnym opracowaniem w postaci monografii *Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa*, wydanej także w języku niemieckim. Relacje polsko-niemieckie, poza licznymi artykułami, stały się przedmiotem zainteresowania również w książce *Polacy i Niemcy wobec siebie. Postawy – opinie – stereotypy (1697–1815)* wydanej w 1993 r.

Z upływem lat coraz wyraźniejszym nurtem badawczym stawały się zagadnienia historii najnowszej, zwłaszcza prace (książki oraz liczne rozprawy i artykuły) poświęcone dziejom Polskiego Państwa Podziemnego, Powstaniu Warszawskiemu, okupacji hitlerowskiej, okresowi stalinowskiemu w Polsce. Autor akcentuje w nich także wątki osobiste, zwłaszcza te związane z postacią wuja, Ludwika Muzyczki, wybitnej postaci Polskiego Państwa Podziemnego. Prace te stanowią cenne spojrzenie uczonego, wnikliwego badacza, a zarazem świadka epoki, uczestniczącego niekiedy bardzo boleśnie w wydarzeniach XX w. poprzez dramaty członków rodziny i doznane przez nich za udział w działalności konspiracyjnej represje, a także przez własne doświadczenia, takie jak aresztowanie w 1970 r. i represje w czasach stanu wojennego. Analizując dzieło Pana Profesora Stanisława Salmonowicza, nie można zapomnieć o obszernych wspomnieniach, publikowanych w formie artykułów oraz, w 2014 roku, obszernej autobiografii *A życie jak osioł ucieka... Wspomnienia*, stanowiącej także interesującą charakterystykę środowiska naukowego i sytuacji politycznej.

Pan Profesor Stanisław Salmonowicz był także świetnym dydaktykiem, w Jego dorobku nie mogło zatem zabraknąć kilku podręczników akademickich. Warto przypomnieć, że choć Pan Profesor przeszedł w 2001 r. na emeryturę, to nadal pozostawał wierny nauczaniu i do 2016 r. prowadził zajęcia. Był surowym, lecz sprawiedliwym recenzentem wielu rozpraw doktorskich, prac habilitacyjnych i opracowań na tytuł profesora, kształcąc jednocześnie własnych uczniów i następców, postępujących w pracy naukowej – jak Pani Profesor Danuta Janicka – zgodnie z zasadami wpojonymi przez Mistrza.

Pan Profesor Stanisław Salmonowicz zawsze w mistrzowski sposób realizował misję popularyzowania wiedzy i wyników badań naukowych. Poza wspomnianymi wyżej między innymi książkami z dziejów Wielkiej Rewolucji Francuskiej przypomnieć należy świetną, wciąż cieszącą się uznaniem kolejnych już pokoleń czytelników, wielokrotnie wznawianą książkę *Pitaval krakowski*, napisaną wspólnie z krakowskimi profesorami Stanisławem Waltosem i Januszem Szwąją. Ta książka wciąż stanowi kanon lektury nie tylko każdego młodego adepta prawa, i nie tylko w Krakowie. Bardzo się cieszę, że Pan Profesor Stanisław Waltoś, aktywnie uczestniczący w przygotowaniu wniosku profesorów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego o nadanie tytułu doktora *honoris causa*, może uczestniczyć w dzisiejszej uroczystości.

Dorobek Pana Profesora Stanisława Salmonowicza stanowi swoisty fenomen, na co zwrócili uwagę Danuta Janicka i Jerzy Dygdała, a co przypomniał w swej recenzji Pan Profesor Marian Mikołajczyk. To dorobek wszechstronny, wielopłaszczyznowy, wyznaczający nowe kierunki badań w polskiej nauce historii prawa. Wiele spośród Jego prac,

często wielokrotnie wznawianych, stanowi jedyne w polskiej literaturze opracowanie tematu. Wszystkie dzieła cechuje szerokie, pełne humanistycznej głębi ujęcie analizowanych zagadnień. Rzetelność badań budzi szczerzy podziw, budzą rzetelność badań i mistrzowski warsztat naukowy, zdobyty w Krakowie i szlifowany podczas samodzielnej pracy w Toruniu. Pan Profesor należał zawsze do nielicznego grona niestrudzonych recenzentów prac naukowych, traktując tę działalność jako niezbędną i bardzo twórczy element życia naukowego, ubolewając jednocześnie nad widocznym w ostatnich latach stopniowym zanikiem krytyki naukowej. Wśród owych artykułów recenzyjnych nie sposób nie zauważyć, na co zwrócił uwagę Pan Profesor Marian Mikołajczyk, obszernych tekstów poświęconych pracom analizującym historię Uniwersytetu Jagiellońskiego i jego Wydziału Prawa, wzbogacających ustalenia naukowe o kolejne, cenne konstatacje. Wątek dziejów Uniwersytetu i nauczania na Wydziale Prawa był obecny także poprzez prace poświęcone między innymi sylwetce Franciszka Minockiego, XVIII-wiecznego profesora Akademii Krakowskiej, ustawie karnej zachodniogalicyskiej (wspólnie ze Stanisławem Grodziskim), Michałowi Patkaniowskiemu, Adamowi Vetulaniemu i Stanisławowi Płazie. Krakowowi i krakowskim uczonym poświęcił Pan Profesor Salmonowicz wiele miejsca także w swych wspomnieniach.

Równie obecny – poprzez zainteresowania naukowe i liczne prace – jest wątek dziejów Pomorza, Torunia i nauczania na tych terenach, mocno zaznaczony między innymi poprzez monografię poświęconą toruńskiemu Gimnazjum Akademickiemu w latach 1681–1817. Badania nad dziejami regionu i miasta, z którym związał się u schyłku lat sześćdziesiątych XX w., przyniosły także znakomite opracowania w ramach obszernych, wielotomowych syntez *Historii Pomorza* i *Historii Torunia*. Nie można zapomnieć także o wielu tekstach o charakterze publicystycznym, często polemicznych, drukowanych w prasie codziennej, także toruńskiej, ukazujących Pana Profesora jako wnikliwego obserwatora życia politycznego i społecznego, celnie analizującego poruszane tematy i nieunikającego bolesnych niekiedy wniosków.

Zarówno dorobek naukowy, jak i postawa życiowa Pana Profesora Stanisława Salmonowicza dowodzą, iż pozostawał On zawsze wierny prawdzie, służąc jej ustaleniu jako uczonego i jako człowieka, uczestniczący w dramatycznych wydarzeniach polskiej historii minionych dekad.

Szanowny Panie Profesorze, wraz z wyrazami najgłębszego szacunku proszę przyjąć słowa podziękowania.